

„Teher alatt nő a pálma”: az Országos Széchényi Könyvtár
Restauráló Laboratóriumának pergamen-kódex restauráló eljárása
Kastaly Beatrix laudációja

1980-ban a budapesti Egyetemi Könyvtár (BEK) új főigazgatójának, Németh G. Bélának sikerült a felettes állami szervek, az ELTE, valamint a közvélemény figyelmét fölhívnia a könyvtár rendkívülien károsodott, és egyre romló állapotú kódexeire. Köztük volt 12 hiteles, pergamenre írott corvina is, amelyeket Mátyás király budai könyvtára, a Bibliotheca Corviniana megmaradt részéből vittek a törökök 1526 után az isztambuli Topkapi-palotába, más, Magyarországról elhurcolt kódexekkel együtt. A mai OSzK-ba 1869-ben négy corvina, az Egyetemi Könyvtárba pedig 1877-ben 35 kódex került vissza, a regnáló szultánok ajándékkaképpen. Ezeket a 14-15. században kézzel, pergamenre vagy papírra írt köteteket mintegy 330 évig tarthatták – állapotukból ítélve – mostoha, elsősorban nedves körülmények között. Ennek következtében a pergamen írófelületet baktériumok, gombák és rovarok több esetben a szétmállásig meggyengítették, hiányokat és színes foltokat okoztak; az íróinták elhalványultak, a miniatúrák festékei repedeztek, elmázolódtak. A kötések elvesztek, vagy eltávolították őket. Visszaadásuk előtt a lapokat szakszerűtlenül megragasztották, a lapszéleket több esetben – néha a miniatúrák csonkulását is okozva – körülvágták, a lapokat újrafűzték, majd török felségjelekkel és Mátyás címerével díszített, színes bőrrel borított papír kötéstáblákba kötötték.

A minisztérium könyvtári osztálya 1980-ban az OSzK Restauráló Laboratóriumát bízta meg a Corvinák restaurálásának megtisztelő, de igen nehéz feladatával. Ehhez, kb. tíz éven át, biztosította az anyagi feltételeket.

1983. februárban hét restaurátor az új, budavári műhelyben a BEK jobb állapotú, új szakmai feladatot nem jelentő papírkódexeinek restaurálásával megkezdhette

az ún. Corvina-program végrehajtását. Az igazi újdonságot és kihívást a 14-15. századi pergamen-kódexek konzerváló restaurálása jelentette.

A restaurálás folyamatának és módszereinek megtervezése során a 28 pergamen-kódex együttese komplex, azonos szakmai alapokon és etikai szempontokon nyugvó megközelítést igényelt. Speciális: kodikológiai, kötéstörténeti, művészettörténeti és konzerválási (pl. a fertőtlenítési) kérdések megvitatására és döntések meghozatalára a Restauráló Laboratórium három szakértői bizottságot hívott össze. 1983-1985 között 9 papír- és 5 pergamenkódexet restauráltak, a hagyományos módszerekkel. Ennek tervezése és irányítása mellett, a külső vizsgálatok megtervezését és szervezését, valamint a szakértői bizottságok munkáját Beöthyné Kozocsa Ildikó osztályvezető restaurátor hangolta össze, és irányította.

Miért volt a vázolt állapotú pergamen-kódexek restaurálása igen nehéz, új feladat? Azért, mert az elmálló, gyenge, hiányos pergamenhez nem lehet pótlásként hozzáragasztani a bőrből készült, a papírnál merevebb pergament, mivel a gyenge eredeti, a ragasztás és az új pergamen húzóerejétől, elszakadna. A meggyengült pergamenlapok megerősítésére alkalmazható vékony, áttetsző bőrhártya nem volt használható, mivel megváltoztatta, lerontotta volna az iniciálék és miniatúrák festékei színének ragyogó élénkségét. Mikrobák által ilyen mértékben lebontott pergamen-kéziratokkal a restaurátorok az 1982-ben 9 európai ország 26 könyvtári, levéltári és múzeumi restaurátor-műhelyében tett tanulmányútjaik során nem találkoztak. Így külföldön sem ismerhettek meg olyan módszert, amellyel a nagyon meggyengült pergamen kéziratlapokat a restaurálásetikai, szakmai és művészettörténeti kritériumoknak eleget téve, meg lehet erősíteni, és hiányaikat ki lehet egészíteni. Rájuk várt ennek a módszernek a megtalálása és kidolgozása.

Az új eljárás a pergamenöntés volt. Az ötletet a papírrestaurálásban 25-30 éve már alkalmazott papíröntés adta, melynek során a papír hiányait vízben eloszlatott cellulóz-rostokkal pótolják ki, és így erősítik meg a mikrobiológiai okokból meggyengült papírt is. Amikor Beöthyné Kozocsa Ildikó 1984-ben restaurátor munkatársaival – Ádám Ágnessel, Ballagóné Fischer Krisztinával, Farkas Csillával, Kálmánné Horváth Ágnessel és az Egyetemi Könyvtár restaurátorával, Szlabey Györgyivel – elkezdte a pergamenöntési kísérleteket, olyan öntőpép összeállítását tűzték ki célul, amelyből a pergamenhez minden tekintetben jobban hasonlító anyagot lehet készíteni. Ezután ez a csoport számtalan kísérleti mintát öntött szívóasztalon, különböző kézi eszközökkel, pergamen-töredékeken kipróbálva a régi pergamenhez való öntést is. A pépek különböző arányú, vízben és alkoholokban duzzasztott pergamenporokat, többféle japánpapír- és fenyőcellulóz-rostot, természetes eredetű ragasztókat tartalmaztak, preventív hatású fertőtlenítőszer hozzáadásával. Végül, az elvégzett erősségi, tartóssági, a kötési erőre vonatkozó, leoldhatósági és esztétikai vizsgálatok után, ki tudták választani a legjobb összetételt és öntési technikát. Az eljárást és a pép pontos összetételét angol nyelven közreadták egy 1987-es nemzetközi konferencia előadás-kötetében, és 1990-ben a *Restaurator* c. nemzetközi folyóiratban. Az 1980-as évek második felében itthon is előadásokon és publikációkban ismertették az eredményeket.

1986 óta sikerrel alkalmazzák a pergamenöntést a meggyengült és hiányos – gyakran illuminált – pergamen kéziratlapok helyreállításában. Elsőként a Corvina-programba tartozó kódexeken, majd más, az OSzK Kézirattára vagy az MTA Keleti Gyűjteménye számára restaurált kódexeken, vagy akár az isztambuli Topkapiban őrzött ún. Isztambuli Antifonalen, amely 14. századi zenei kézirat szintén Magyarországról került Törökországba, és ott is kellett restaurálni. A pergamen-kódexek restaurálását a pergamenöntési kísérleti munkában részt vett restaurátorok, valamint †Czigler Mária, Csillag Ildikó és Lente Zsuzsanna

végezték. Az OSzK Restauráló Laboratóriumának munkatársai 1992. márciusban a teljes Corvina-programot kiállításon mutatták be az OSzK-ban. Az eljárást alkalmazzák más magyar restaurátor műhelyekben, pl. a Magyar Országos Levéltárban is.

A magyar könyvtárak egyes középkori kódexeinek, köztük 16 értékes corvinának a sehol máshol nem tapasztalt súlyos károsodásai támasztották az igényt arra, hogy megmentésük érdekében a magyar könyvrestaurálás történetének eddigi legnagyobb erőfeszítését tegyék meg az OSzK restaurátorai. Az általuk kialakított komplex kezelési eljárások, közöttük – legnagyobb újdonságként – a sikeresnek bizonyult pergamenöntés érdemes arra, hogy Magyar Örökség legyen.